

№ 34 (807)
Верасень 2020 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

У нумары:

- ☞ Свята пісьменства: *кнігі ў краязнаўчым музеі* – *стар. 2 і 5*
- ☞ Навуковы даклад: *апрацоўка льну* – *стар. 3*
- ☞ Малая радзіма: *гісторык і філосаф М. Іоська з Зэльвеншчыны* – *стар. 4*

У Бялынічах прайшоў традыцыйны Дзень беларускага пісьменства

Пад час Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі «Бялыніцкія чытанні – 2020»

Вядучая бібліятэка краіны на свяце пісьменства

6 верасня Нацыянальная бібліятэка Беларусі брала ўдзел у святкаванні XXVII Дня беларускага пісьменства, што прайшло ў Бялынічах.

Бібліятэка традыцыйна падрыхтавала да свята шэраг мерапрыемстваў.

У Бялыніцкім раённым цэнтры культуры адбылася прэзентацыя «Інфармацыйныя скарбы зямлі беларускай. Магілёўшчына». Галоўны бібліёграф навукова-даследчага ад-

дзела бібліяграфіі Андрэй Бараноўскі пазнаёміў удзельнікаў Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі «Бялыніцкія чытанні – 2020» з мультымедычнымі выданнямі НББ, прысвечанымі гісторыі і культуры Магілёўскага краю. Гэты рэгіён багата прадстаўлены ў праектах «Памятныя кніжкі Магілёўскай губерні» (2011), «100 год з гісторыі Беларускай дзяржаўнай сельскагаспадарчай акадэміі: дакументы і матэрыя-

лы 1840 – 1940 гг.: да 175-годдзя з дня адкрыцця» (2015), «Рэгіянальная гісторыя Беларусі ў дакументах і матэрыялах Віленскай археаграфічнай камісіі (1864 – 1915)» (2017, 2018).

Удзельнікам канферэнцыі таксама анансавалі новае мультымедычнае выданне «Быхаў – старажытны беларускі фарпост», якое НББ рыхтуе сумесна з Быхаўскай цэнтральнай раённай бібліятэкай і Быхаўскім раённым гісторыка-краязнаўчым музеем.

На пляцоўцы раённага цэнтра культуры была разгорнута кніжна-ілюстрацыйная выстава «Духовныя скарбы зямлі беларускай», дзе дэманстраваліся выданні аб праваслаўных і каталіцкіх храмах краіны, помніках сакральнага жыцця і станаўленні іканапіснай школы на беларускіх землях. Асобны раздзел – «Жыровіцкая святыня» – прысвечаны Жыровіцкаму Успенскаму мужчынскаму кляштару, дзе захоўваецца святыня, шанаваная не толькі беларусамі, але і вернікамі іншых краінаў. Частка

«Бібліятэка – асяродак нацыянальнай культуры»

выставы «Іконы: даследаванні» змяшчае выданні аб феномене іконы з пункту гледжання тэалогіі, іканаграфіі.

Адбылася выстава працаў паводле вынікаў рэспубліканскага конкурсу «Бібліятэка – асяродак нацыянальнай культуры», што праводзіцца сярод публічных бібліятэк Беларусі дзеля раскрыцця творчага патэнцыялу і распаўсюджвання нацыянальнай гісторыі, мовы і культуры.

Нацыянальная бібліятэка падрыхтавала і падарункі. На цырымоніі ўзнагароджання пераможцаў рэспубліканскага конкур-

су буктрэйлераў «Кніга з экрана» (імі сталі Арцём Цырулік за буктрэйлер да кнігі У. Бурамеева «Вялікія і славытыя людзі зямлі беларускай» і Максім Рэпкін за буктрэйлер да выдання Б. Васільева «А зоры здесь тихие...») атрымалі факсімільнае выданне першага «Буквара» (1618). Таксама бібліятэка перадала для фонду Бялыніцкай цэнтралізаванай бібліятэчнай сеткі 70 выданняў, сярод якіх – мастацкая, навукова-папулярная, энцыклапедычная літаратура.

Паводле паведамлення НББ

Пад час ўзнагароджання пераможцаў конкурсу буктрэйлераў

Сябры! Не забудзьцеся падпісацца на «Краязнаўчую газету» на 4-ы квартал 2020 г. Кожны падпісчык – голас у падтрымку краязнаўства. Будзьма разам!

Нашы спачуванні

Пасля працяглай хваробы пайшоў з жыцця гісторык, дзяржаўны дзеяч, кандыдат гістарычных навук (1988) **Уладзімір Іванавіч АДАМУШ-КА**. Цягам многіх гадоў ён быў сябрам Беларускага фонду культуры, памочнікам у розных мерапрыемствах і праграмах арганізацыі, уваходзіў у Раду і Выканкам БФК, апошнім часам – намеснік старшыні фонду.

ГА «Беларускі фонд культуры» і рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» смуткуюць з прычыны смерці Уладзіміра Іванавіча і выказваюць шчырыя спачуванні і словы падтрымкі родным і блізім спачылага.

Кнігі на музейнай этажэрыцы

Кніга як музейны арт-факт – важная частка экспазіцыяў Бярозаўскага гісторыка-краязнаўчага музея, яго філіяла – галерэі мастацтваў, гэта неабходны інструментарый у навукова-даследчай працы супрацоўнікаў.

За шматгадовую дзейнасць установы сабраная значная калекцыя кніжных дакументаў, рыцэтэў, большасць з якіх – падарункі ад людзей. Гэта кнігі розных жанраў: старадрукі, энцыклапедыі, школьныя падручнікі часоў Расійскай імперыі, польскага і савецкага перыядаў, паэтычныя зборнікі і дакументальная публіцыстыка, гістарычная хроніка, літаратур-

на-мастацкія часопісы, альманахі, газеты і іншыя перыядычныя выданні.

Друкаваныя крыніцы нярэдка з запаснікаў перамяшчаюцца ў выставачныя праекты. Напрыклад, «Калекцыя XIX – XX стагоддзяў», што дэманстра-

ваўся на першым раённым свяце ў Бярозе, прымеркаваным да Дня беларускага пісьменства і друку ў 2008 годзе, «Вандручка па эпохах. Назад у СССР», што дзейнічаў у 2017 годзе.

(Заканчэнне на стар. 5)

На тым тыдні...

✓ У канцы жніўня ў Лідскім раёне прайшло свята «**Каравай у печы чакане сустрэчы**». На пах духмянай здобы ў аг. Крупава сабраліся жыхары найбліжэйшых вёсак і гараджане. Дзясяткі разнавіднасцяў – ад простага пірага з яблыкамі да пірага з рыбай – абуджалі апетыт: паспытаць хацелася кожны.

– Свята пірага мы праводзім упершыню, – расказала метадыст аддзела культурна-масавай работы Лідскага раённага цэнтру культуры і народнай творчасці Алена Габіс. – Спадзяемся, што яно стане традыцыйным. Самі падумаем: уборачная кампанія завяршылася, ёсць магчымасць крыху расслабіцца перад копкай бульбы, пабалаваць сябе і суседзяў смачнай выпечкай. Тым больш што для нашага чалавека няма лепшага адпачынку, чым жывыя зносіны з добрымі людзьмі.

Свае кулінарныя шэдэўры на свяце прадставілі гаспадыні як з самога Крупава, так і з суседніх Бердаўкі, Першамайска, Мінойт і Ліды. Конкурсу на самы смачны духмяны твор не было – яны ўсе былі такімі, а вось выстава-дэгустацыя «Хлебнае Крупава» мела поспех. Кожны госць, выходзячы

са сваіх смакавых перавагаў, выбіраў пірог-фаварыт, а ў якасці прызнання браў рэцэпт.

Адбыліся на свяце таксама канцэрт артыстаў мясцовай самадзейнасці і запрошаных выканаўцаў, выстава-продаж вырабаў з лазы. Майстар лозапляцення Алена Войсят хоча вучыць гэтаму занятку дзяцей: веданне рамяства, а таксама досвед працы выхавальнікам у дзіцячым садку, ёсць.

✓ 4 верасня ў Гарадской мастацкай галерэі твораў Л. Шчамялёва пачала працу выстава жывапісу, графікі і скульптуры «**Асветнікі зямлі беларускай**», дзе прадстаўленыя творы з фондаў Музея гісторыі горада Мінска, Мемарыяльнага музея-майстэрні З. Азгура, Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры, а таксама з фондаў Беларускага саюза мастакоў.

Айчыныны мастакі заўсёды аддавалі даніну глыбокай павагі асветнікам свайго народа. Экспануецца больш за 40 твораў – жывапісныя партрэты, графічныя аркушы, скульптурныя творы – Міхаіла Савіцкага, Леаніда Шчамялёва, Заіра Азгура, Івана Міско, Гаўрыіла Вапчанкі, Арлена Каш-

курвіча, Сямёна Геруса. З палогнаў глядзяць Ефрасіння Полацкая, Кірыла Тураўскі, Мікола Гусоўскі, Сымон Будны, Францыск Скарына. На выставе шырока прадстаўлены асветнікі XIX – пачатку XX ст., якія стаялі ў вытоках фармавання беларускай літаратурнай мовы, стварэння развіцця нацыянальнай літаратурнай класікі: Адам Міцкевіч, Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч, Янка Купала, Якуб Колас, Алаіза Пашкевіч, Максім Багдановіч, Змітрок Бядуля, Максім Гарцік, Кандрат Крапіва, Цішка Гартны. Падзеі Вялікай Айчыннай вайны і аднаўленне краіны нарадзілі новыя яркія імёны ў гераічнай прозе, паэзіі, мастацкай публіцыстыцы: Пімен Панчанка, Уладзімір Караткевіч, Ніл Гілевіч, Генадзь Бураўкін, Іван Шамякін, Васіль Быкаў, Янка Брыль, Рыгор Бардулін, Іван Мележ.

Пабачыць партрэты выдатных асветнікаў можна да 22 лістапада.

✓ 5 верасня ў Польшчы і па ўсім свеце прайшла акцыя «**Нацыянальнае чытанне**» («**Narodowe Czytanie**»). Чарговы раз да яе далучыўся і Польскі інстытут у Мінску. Сёлета ў рамках чытання гучала перліна польскага рамантызму – драма Юльюша Славацкага «Баладына».

Арганізатары запрасілі да прагляду адмыслова створанага паводле твору фільма, у якім тэатралізаваныя фрагменты перамяжоўваюцца з чытаннем. У чытанні ўзялі ўдзел супрацоўнікі Пасольства Польшчы ў Беларусі і Польскага інстытуту, прадстаўнікі Беларускага культурнага і навуковага асяроддзя, а таксама выкладчыкі польскай мовы і вучні.

✓ 8 верасня адбылася першая ў новым сезоне літаратурная сустрэча з цыкла «**Санаторый пад клепсідрай**», што арганізаваны Польскім інстытутам у Мінску пры падтрымцы выдавцтва «Логвінаў» і ўключае літаратурныя чытанні і размовы пра клясычных польскіх аўтараў XX – XXI ст. Гэта маг-

чымасць, не пакідаючы кватэры, даведацца пра геніяльную паэзію і актуальную прозу, зарыентавацца ў найлепшых кніжных выданнях польскіх пісьменнікаў па-беларуску. Гэтым разам паэт і перакладчык Андрэй Хадановіч распаўва пра творчасць геніяльнага польскага лірыка і драматурга, празаіка і перакладчыка Канстанты Лыдэфанса Галчынскага (1905 – 1953). Спецыяльнай госцяй стала перакладчыца Марыя Пушкіна.

У межах сустрэчы адбылася анлайн-прэзентацыя кнігі К.І. Галчынскага «Выбранае» (серыя «Паэты планеты», выдавец Зміцер Колас).

✓ У той жа дзень адбылася прэм’ера анлайн-спектакля «**Іранская канферэнцыя**» паводле п’есы Івана Выршышава ў пастаноўцы Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы і Драматычнага тэатра імя Аляксандра Венгеркі ў Беластоку, які рыхтаваўся ўлегку. Стварэнне спектакля ажыццяўлялася пры фінансавай падтрымцы Пасольства Польшчы ў Беларусі і Польскага інстытута ў Мінску. Паводле сюжэта, найлепшыя прадстаўнікі сусветнай інтэлектуальнай эліты, найлепшыя розумы сучаснасці збіраюцца на канферэнцыю, каб абмеркаваць набалелую «іранскую праблему» – парушэнне правоў і свабоды, штодзённыя смяротныя пакаранні, катаванні і ваенныя канфлікты на Блізкім Усходзе. Але спакваля гэтыя пытанні пераходзяць у развагі пра сэнс жыцця, чалавека і Бога. Спектакль узнімае агульначалавечыя пытанні: як зрабіць правільна? які сэнс нашага існавання на зямлі? дзе скачынецца наша адказнасць і пачынаецца адказнасць іншых? І нарэшце – ці магчыма ўвогуле атрымаць адказы на гэтыя пытанні?

Скарыстаная інфармацыя з сайта газеты «Лідская газета», паведамленні Гарадской мастацкай галерэі твораў Л. Шчамялёва (г. Мінск), Польскага інстытута ў Мінску

З гісторыі льнаводства і ткацтва вёскі Зажэвічы Салігорскага раёна ў малюнках Івана Мікалаевіча Бялько

Даклад Таццяны Мазоль, настаўніцы Зажэвіцкага дзіцячага сада – сярэдняй школы Салігорскага раёна

Імя гэтага чалавека невядома далёка за межамі нашага раёна. Затое яго ведаюць усе жыхары вёскі Зажэвічы – ад малага да вялікага. Гэта Іван Мікалаевіч Бялько. Ваенная і працоўная біяграфія гэтага мужа і сумленнага чалавека выклікае павагу і гонар не толькі ў землякоў, але і ўва ўсіх, з кім перасякаліся яго шляхі-дарогі.

Нарадзіўся Іван Мікалаевіч 3 студзеня 1926 года. У 1940-м скончыў Зажэвіцкую сямігадовую школу. Удзельнік Вялікай Айчыннай вайны. Служыў у пяхотнай дывізіі. Дзень Перамогі сустрэў у шпіталі. За час ваеннай службы ўзнагароджаны медалямі «За адвагу», «За ўзяцце Кёнігсберга», ордэнам Айчыннай вайны.

Вярнуўшыся дадому, атрымаў сярэдняю адукацыю ў ввечэрняй школе, а затым скончыў курсы механіка-камбайнера і ўпершыню ў тагачасным Старобінскім раёне вывёў у поле самаходны камбайн. У 1975 годзе скончыў Горацкую сельскагаспадарчую акадэмію. Атрымаў дыплом інжынера-механіка і працаваў на пасадзе інжынера па працаёмкіх працэсах. Адначасова адказваў за будаўніцтва і мантаж абсталявання на новых аб'ектах. Менавіта яго рукамі шмат гадоў таму была ўстаноўленая піларамма, па яго ўласным праекце пабудаваны жарнавы млын. У 1972 годзе пад яго кіраўніцтвам быў зманціраваны сушыльны комплекс і камбикормавы цэх. З 1976 года працаваў на пасадзе інжынера-будаўніка. Многія аб'екты жывёлагадоўлі і зернятока Іван Мікалаевіч рабіў па ўласных праектах. Былі ўзведзены зерняховішчы, кармаховішчы, сушыльнікі, цялятнікі, сокавы цэх,

Іван Бялько

гаражы, гандлёвы цэнтр, абеліск загінулым у вайну землякам, дзіцячы сад і яшчэ многія іншыя аб'екты ў калгасе «Перадавік».

Як бачым, залатыя рукі ў гэтага чалавека. І гэта яшчэ не ўсё, што даў яму Бог... Іван Мікалаевіч малюе карціны. «Ну і што тут дзіўнага?», – скажаце вы. А тое, што ўсе яны нарысаваны звычайным простым алоўкам. Уявіце сабе чорна-белыя фотаздымкі, выкананыя шмат гадоў таму. Менавіта так выглядаюць карціны Івана Мікалаевіча, якія ён падараваў школьнаму музею «Зажэвічы: мінулае і сучаснасць». Дзякуючы ім мы маем магчымасць вярнуцца ў мінулае, у гісторыю нашай роднай вёскі. Вось перад намі будынак сельсвавета і клуба, а гэта – старая школа. А калі трэба расказаць дзецям пра тое, як жылі нашыя продкі ў пачатку XX стагоддзя, – калі лас-

ка. Вось хата з левага боку: каля печы на кручку вісіць драўлянае вядро для вады, над печчу – вянкі цыбулі, побач калыска, падвешаная на вяроўцы, і палатні, на якіх спала ўся сям'я. На сцяне вісіць змяня вопратка.

На другім малюнку бачым стол, над ім вісіць лямпа, у куце – абразы, паўз сцяну – шырокая лава. Над лавай – паліца, на ёй ляжаць некалькі боханаў хлеба. Звычайна дзеці пытаюць, чаму паліца вісіць так высока. Экскурсавод адказвае словамі аўтара карціны: «Каб дзеці не дасталі, бо адразу ўвесь з'ядуць»...

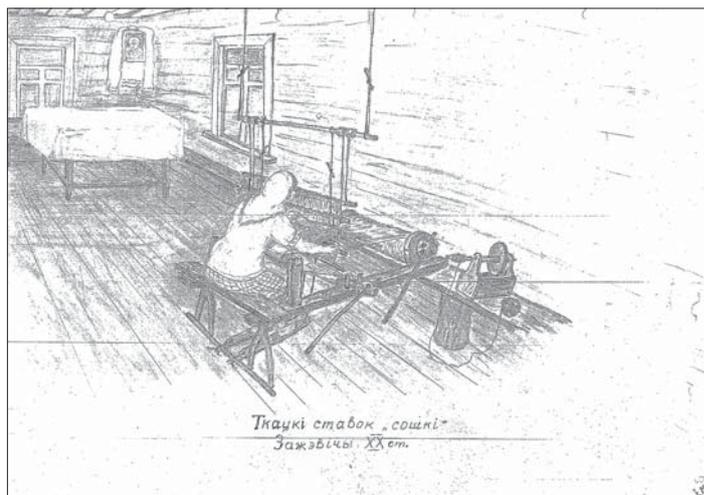
Па звестках гісторыкаў, вырошчваць лён людзі пачалі 7 – 9 тысячаў гадоў таму ў міжрэччы Тыгра і Еўфрата, у Старажытным Егіпце. З тых часоў дзякуючы неверагодным уласцівацям у яго з'явілася мноства прыхільнікаў у многіх кутках свету. Беларусь – адна з тых краінаў, дзе ёсць най-

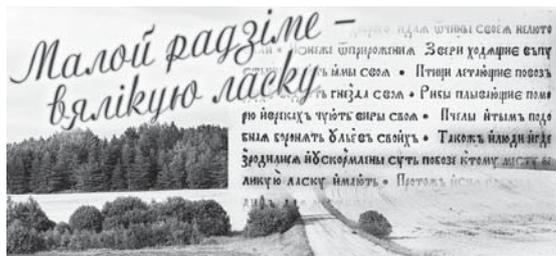
багацейшы досвед апрацоўкі і перапрацоўкі гэтай культуры.

Наша малая радзіма здаўна славіцца вырошчваннем і апрацоўкай лёну. І цяпер вёска Зажэвічы з'яўляецца цэнтрам льнаводства ў Салігорскім раёне, амаль што адзінай мясцовасцю, дзе вырошчванне лёну – асноўны від вытворчасці сельскай гаспадаркі. А яшчэ Зажэвічы славіцца ткацкімі ўзорамі пляцення ў выглядзе косак. Мясцовыя майстрыхі ткалі на ткацкіх станках з 8-ю педалямі вельмі складаныя ўзоры.

Спачатку лён трэба было перабіць – гэта значыць рукамі захопліваць яго сцяблінкі каля самай зямлі і вырываць разам з каранем. Ніякіх сярпоў у перабленні не выкарыстоўвалася.

(Заканчэнне артыкула ў наступным нумары)

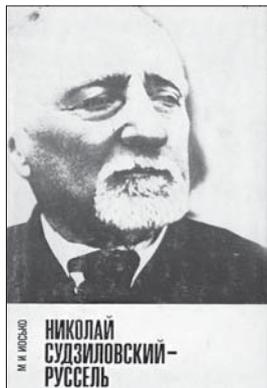
Гісторык і філосаф з Зэльвеншчыны

Упершыню пра знакамитага зэльвенца Міхаіла Іоську (1926 – 1986) я пачуў ад настаўніка Дзярэчынскай сярэдняй школы Пятра Мікалаевіча Марціноўскага. Пятро Мікалаевіч добра быў з ім знаёмы, не раз гасціў у мінскай кватэры Міхаіла Іванавіча, а той бываў у Дзярэчыне, дзе яны разам смакавалі самаробнае віно, якое жартам называлі «martini». Письменник Міхась Скобла прыгадвае, калі ён упершыню наведаў мінскую кватэру Міхаіла Іванавіча разам з Пятром Марціноўскім, то добра запомніў шафы з кнігамі, сярод якіх стаялі і 200 тамоў суветнай літаратуры на рускай мове.

П. Марціноўскі паказваў мне кнігі М. Іоські з аўтографамі, распавядаў пра свайго земляка са светлай шчырасцю і цешлівай. Дзве кнігі Іоські П. Марціноўскі падараваў мне на памяць. Зрэчас іх гартаю, чытаю, перачытваю. У 1976 годзе М. Іоська выдаў сваю кнігу на рускай мове «Николай Судзиловский-Руссель». Праз год, у 1977 годзе, у Мінску выдаецца яго чарговае даследаванне – кніга «К. Маркс, Ф. Энгельс и революционная Белоруссия». Перавыданне гэтай кнігі пабачыла свет у 1985 годзе.

Пра што пісаў даследчык з Зэльвеншчыны амаль паўстагоддзя таму? А пісаў ён пра вялікага сына беларускага народа Міхаіла Судзілоўскага-Руселя (1850 – 1930). Гэта было першае сур’ёзнае даследаванне пра беларуса, якога называлі грамадзянінам свету. Жыццё М. Судзілоўскага (нарэдзіўся ў Магілёве) падобнае да незвычайнага авантурнага рамана. Быў арганізатарам і ўдзельнікам некалькіх падпольных гурткоў у Расіі. «Хадзіў у народ», на эміграцыі стаяў каля калыскі румынскага сацыялістычнага руху, працаваў у некалькіх заходніх краінах, пабываў у

Алжыры. Палову творчага жыцця правёў у краінах Далёкага Усходу і Ціхаакіянскага басейна. Ён жыў у Расіі, у Жэневе і Парыжы, у Балгарыі, ЗША, на Філіпінах, у Японіі. А ў 1897 годзе ўрад Гавайскіх астравоў запрасіў Судзілоўскага папрацаваць лекарам на землях, што здаваліся ў арэнду расійскім перасяленцам. І ён пагадзіўся. У час выбараў Судзілоўскага абралі сенатарам тэрыторыі Гаваі, а затым прэзідэнтам сената.

Міхаіла Судзілоўскі-Русель быў не толькі грамадскім дзеячам, але і доктарам медыцынскіх навук, ён займаўся філасофіяй, сацыялогіяй, хіміяй, біялогіяй, энтамологіяй, аграрнаміяй, ведаў восем еўрапейскіх моваў, а таксама кітайскую, японскую і канакскую (карэннага меланезійскага насельніцтва Новай Каледоніі. – «КГ»). Пра ўсё гэта пісаў наш зямляк М. Іоська ў кнізе пра Судзілоўскага-Руселя. Ён шмат гадоў збіраў звесткі пра славітага беларуса, выкарыстоўваў матэрыялы з асабістага архіва, якія раней нікому не былі вядомыя, даў шырокую аўтабіяграфію, паразважаў над філасофскімі поглядамі Судзілоўскага-Руселя.

Другая кніга «К. Маркс, Ф. Энгельс и революционная Белоруссия» пісалася нялёгка. М. Іоська ўпершыню сабраў выказванні

К. Маркса і Ф. Энгельса пра Беларусь і пра беларускі народ, іх сувязі з грамадскімі дзеячамі Беларусі, галоўным чынам з рэвалюцыянерамі-эмігрантамі. Кніга ўяўляе сабой серыю гістарычных нарысаў, напісаных на аснове вывучэння і абагульнення ўжо вядомых у навуковай літаратуры фактаў. Далучаныя і но-

вья, невядомыя шырокаму колу чытачоў звесткі, узятыя з архіўных дакументаў ці са старонак кніг, часопісаў і газет, якія сталі бібліяграфічнай рэдкасцю.

Калі кніга М. Іоські была напісаная, то ўзнікла сур’ёзная праблема з выданнем – дзяржава не хацела яе выдаваць. Вялікія чыноўнікі БССР

не маглі паверыць у гістарычны факт палітычнай і грамадскай сувязі Карла Маркса і Фрыдрыхса Энгельса з Беларуссю. Даводзілася Міхаілу Іванавічу гэта даказваць у кабінетах вялікіх начальнікаў. І кніга была надрукаваная ў Мінску ў выдавецтве Белдзяржуніверсітэта. А праз восем гадоў выдавецтва «Універсітэцкае» перадала гэтую кнігу, якую аўтар дапоўніў новымі матэрыяламі і фактамі.

А цяпер давайце вернемся да біяграфіі М. Іоські. Нарадзіўся ён 5 сакавіка 1929 года ў вёсцы Бародзічы на Зэльвеншчыне ў сялянскай сям’і. Вучыўся ў Бародзіцкай пачатковай школе, а потым у Зэльвенскай сярэдняй школе. Са школьных гадоў цікавіўся кнігамі, шмат чытаў, асабліва любіў гістарычныя творы. А калі скончыў школу, паступіў на

філасофскі факультэт Белдзяржуніверсітэта. Юнак пачаў шукаць рамантыкі, і ў сярэдзіне 1950-х гадоў трапіла ва Узбекістан у горад Самарканд.

У Самаркандзе ён уладкаваўся на працу ў абласную газету «Ленінскі шлях». Працаваў спачатку літсупрацоўнікам, потым загадчыкам аддзела і намеснікам рэдактара. Шмат піша, публікуе артыкулы не толькі ў абласной газеце, але і ў іншых выданнях. Тут М. Іоська працаваў 6 гадоў. Вельмі хацелася на Бацькаўшчыну, каб часцей бываць дома ў родных Бародзічах. І ён вяртаецца ў Беларусь. А ў 1963 годзе паступае вучыцца ў аспірантуру пры кафедры гісторыі філасофіі і логікі Белдзяржуніверсітэта. Пасля аспірантуры працуе на гэтай кафедры, абараняе кандыдацкую дысертацыю, выкладае ў Белдзяржуніверсітэце гісторыю замежнай філасофіі. А яшчэ ён рэдагуе газету «Беларускі ўніверсітэт».

Вельмі натхнёна і шмат М. Іоська працаваў у 1980-я гады. Тады ён пачынае пісаць ўспаміны «Раха памяці». Два тамы ўспамінаў на рускай мове цяпер захоўваюцца ў сваякоў Міхаіла Іванавіча – жонкі-мінчанкі і дачкі, якая жыве ў Санкт-Пецярбургу. А дзін асобнік мае пісьменнік М. Скобла. Ён плануе гэтыя ўспаміны перакласці на беларускую мову і выдаць асобнай кнігай. Асабліва цікава ўспамінае Іоська сваё маленства і школьныя гады на Зэльвеншчыне.

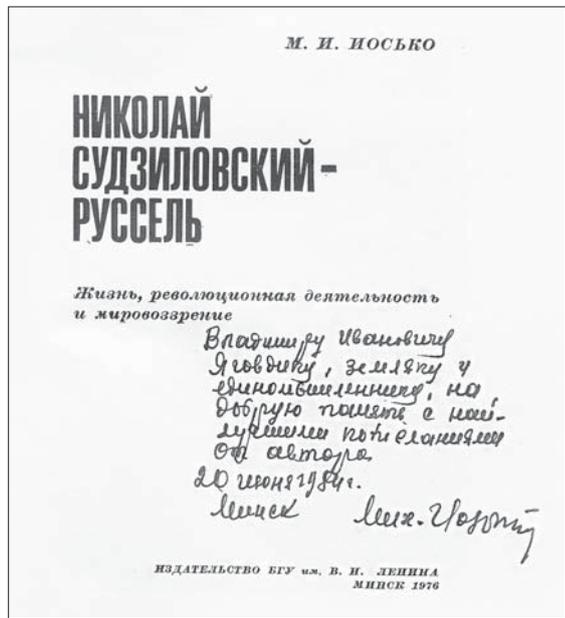
У 1984 – 1986 гадах М. Іоська працаваў у Мінскім інстытуце культуры. Ён часта бываў у рэдакцыі газеты «Літаратура і

мастацтва», дзе ў аддзеле крытыкі працаваў наш зямляк пісьменнік Уладзімір Ягоўдзік. Уладзімір Іванавіч прыгадвае: «Зрэчас Міхаіл Іванавіч заходзіў да мяне ў рэдакцыю тыднёвіка «Літаратура і мастацтва». Гэта быў невысокага росту чалавек, вельмі прыгожы, інтэлігентны і сімпатычны. Мы з ім шмат гутарылі, успаміналі Зэльвеншчыну і нашага настаўніка Аляксандра Міхайлавіча Голуба. Пад час вайны ў Бародзічах ён вучыў Міхаіла Іоську, а потым у 1970-х гадах у Зэльве вучыў мяне і пата Уладзіміра Мазго. А ў чэрвені 1984 года Міхаіл Іванавіч прынёс мне сваю кнігу «Николай Судзиловский-Руссель» з аўтографам: «Уладзіміру Іванавічу Ягоўдзіку, земляку і аднадумцу, на добрую памяць з найлепшымі пажаданнямі ад аўтара. Мінск, 20 чэрвеня 1984 года. Міхаіл Іоська»».

Дзесць ў другой палове 1970-х гадоў М. Іоська прыехаў у Зэльвенскую сярэдняю школу на сустрэчу выпускнікоў. Там яму стала дрэнна і ён трапіў у мясцовую бальніцу. Адночы адчыняюцца ў палату дзверы, і з букетам шыкоўных ружаў уваходзіць Ларыса Антонаўна Геніюш. Яна даведлася, што Міхаіл Іванавіч трапіў у бальніцу, таму хуценька прыйшла адведаць гісторыка і філосафа. Пра што яны гутарылі, разважалі – невядома. Але факт застаецца. Пра яго распавядаў У. Ягоўдзіку сам Іоська.

Гісторыка і філосафа з Зэльвеншчыны не стала 2 лютага 1986 года. Пахаваны ён у Мінску. Даўно пара імя Міхаіла Іоські ўшанаваць у Бародзічах ці Зэльве хаця б мемарыяльнай шыльдай.

Саргей ЧЫПРЫН
Фота з архіва аўтара

Кнігі на музейнай этажэрыцы

(Заканчэнне.

Пачатак на стар. 2)

Асаблівае стаўленне ў музейных работнікаў да краяўчых кніг, якія нясуць веды, звесткі ў спасціжэнні роднага кутка, адкрываюць імяны землякоў, іх лёсы у розных праявах – у час ваеннага ліхалецця і драматычных падзеяў, у мірнай працы. Наведнікі экспазіцыйнай залы перыяду Вялікай Айчыннай вайны заўсёды звяртаюць увагу на кнігі-артафакты «В суровом небе фронтовом» Яўгена Сялені, «Навеки юные» Сяргея Рудзіча, «У самой границы» Паўла Пранягіна, «В Брестских лесах. Записки партизана» Пятра Кавальскага. З экскурсаў, падрыхтаваных, у тым ліку, з гэтых кніжных крыніцаў, яны даведваюцца пра лётчыкаў, якія мужна абаранялі Бярозаўшчыну ў грозныя чэрвеньскія дні 1941 года, пра малых патрыотаў-антыфашыстаў з вёскі Першамайская (Блудзенскае падполле), пра народных месціцаў-партызанаў.

Аб трагедыі Броннай Гары, месцы крывавых зверстваў фашыстаў і гібелі дзясяткаў тысяч мірных людзей, нагадвае кніга на іўрыце (па-беларуску назва гучыць «Каргуз-Бяроза. Наш горад. Мемарыяльная кніга») з прадмоваю па-англійску. Яе ў 1995 годзе перадалі грамадзяне Ізраіля, былыя жыхары Бярозы, родныя якіх расстраляныя і пахаваныя ў гэтым лясным урочышчы.

Калі наведнікі музея ходзяць па яго залах, слухаюць экскурсавода, то робяць для сябе адкрыццё: амаль усе экспазіцыі па драбніцах сабраныя мясцовымі людзьмі. Напрыклад, у трэцяй зале, дзе выстаўленае для агляду жаночае і мужчынскае сцягненне сялянцаў мінулых стагоддзяў, іншыя прадметы побыту вясковага і гарадскога жыхара, кідаецца ў вочы драўляная этажэрка з кнігамі-старадрукамі, таксама падараванымі. Тут стаіць некалькі тамоў універсальнай «Большой Энциклопедии» пад рэдакцыяй С. Южакова. Гэта сапраўдная скарбніца гістарычных і навуковых ведаў, што высока цэніцца аматарамі кнігі, калекцыянерамі, выходзіла ў свет на працягу 1900 – 1909 гадоў у Санкт-Пецярбургу. Гістарычныя, навуковыя, культурнаўчыя артыкулы, дадаткі (каля 1 тысячы), карты, планы, здымкі, ілюстрацыі (амаль 10 тысячаў) пісалі і рыхтавалі 168 супрацоўнікаў, а ўсю апра-

цоўку тэксту зрабіў адзін чалавек – вядомы расійскі публіцыст і сацыялаг Сяргей Южакоў. Для рэкламы выдання кнігавыдавецкае таварыства «Просвещение» бясплатна пашырала падрабязныя ілюстраваныя праспекты (інакш кажучы, буклеты). Восем, паасобку, тамоў каштоўнага кніжнага рарытэта перадаў у 1961 годзе былы дырэктар Самойлавіцкай сямігадовай школы Я. Соладаў. Менавіта гэты кніжны экспанат унесены пад нумарам адзін у кнігу запісаў асноўнага фонду музея.

Прыцягваюць увагу кнігі-падручнікі 1912 і 1913 гадоў – «Русская история для начальных школ» (скла-

Басаніна. Гэтакі бестселер у мяккай вокладцы, кожны з чатырох тамоў якога каштаваў 60 капеек, прадаваўся ў кніжных крамах буйных гарадоў, на чыгуначных станцыях і застаўся чытальным і больш як праз стагоддзе.

Багацце музейнай калекцыі друкаваных крыніц яшчэ і ў тым, што яна шматмоўная. Ёсць помнікі стараславянскага пісьменства – «Святое Евангеліе», перададзенае у 1961 годзе жыхаром вёскі Сакалова М. Кавалевічам, і факсімільнае перавыданне рукапіснага шэдэўра XVI стагоддзя «Службае Евангеліе» на царкоўнаславянскай мове, кнігі на стара-рускай і сучаснай рускай

гады, кнігай «Обозрение Европейское. Научное, литературное и художественное» ад 1862 года вядомага польскага пісьменніка Іосіфа Крашэўскага. У музей яна трапіла праз 135 гадоў

(яна працуе ў галерэі мастацтваў з мінулага года), гадоўным экспанатам якой стала аўтарская кніга. Праз экскурсы, пацятчаныя імпрэзы, літаратурную гасціўню, творчыя сустрэчы з майстрамі слова, прэзентацыі кніжных навінак аўтараў выстава знаёміць жыхароў і гасцей рэгіёну з жыццёвымі і творчымі біяграфіямі пісьменнікаў-землякоў, іх значным укладам у нацыянальную літаратуру, вытокаў якой стала літаратурнае аб'яднанне «Крыніца» 1970-х гадоў. Сярод іх імяны Ніны Мацяш, Раісы Баравіковай, Алеся Разанава, Віктара Супрунчука, Зінаіды Дудзюк, Анатоля Казловіча, Міхаіла Шыманскага і іншых. Стварэнне экспазіцыі стала магчымым сабрамай і апрацаванай супрацоўнікамі музея велізарнай калекцыі кніг аўтараў-землякоў, якія яны шчодро дораць музею. Сёлетні год прынес музею юбіляру кнігі-дары Марыі Сцяфанавай, Мікалая Жуковіча, Таццяны Ажажа, Святаслава Кажадуба, Антона Барашкі, Анатоля Жалудкі.

Спадзяемся, гэтая звонкая і чыстая крыніца слоўнага мастацтва будзе нападуняцца такімі ж звонкімі і яркімі кнігамі, творамі, імёнамі, якія ахвотна адкрыюць для сябе наведнікі.

Ала ДРАТАН,
супрацоўнік Бярозаўскага
гісторыка-краязнаўчага музея

дальнік М. Горбаў) і «Россия. Учебник отечественной географии» (аўтар С. Меч). Можна толькі пазаздросціць тагачасным вучням, як лёгка па іх было вучыцца: тэкст напісаны зразумела, не «канцылярскай» мовай, праілюстраваны прыгожымі фотааздымкамі, карцінамі, літаратурнымі ўрыўкамі. І сёння гэта дакладныя крыніцы ведаў пра Палессе, яго насельніцтва, продкаў, іх гаворку, характар, жыццё, веру. Музейная этажэрка змяшчае і падборку польскамоўных падручнікаў арыфметыкі, геаграфіі, граматыкі, выданыя ў 20-я – 30-я гады XX стагоддзя ў Варшаве і Кракаве, па якіх маглі вучыцца землякі тых часоў.

Дзівоснае пачуццё адчувае экскурсант, калі праз кніжны экспанат можа пазнаёміцца з чытачом мінулага, які захоплены чытаў твор Мігеля Сервантэса «Бездобный рыцарь Донь-Кихотъ Ламанчский», выданы ў 1903 годзе «Новой библиотекой» А. Суворына ў перакладзе Марка

ад С. Івашкевіч, былой урача-акушэра Бярозаўскай райбальніцы. Як бачым, кніга жыла не толькі ў сем'ях гараджанаў, але і ў вясковых хатах.

Культурна-асветніцкую прастору Бярозаўскага краю, шчодрара на творцаў-літаратараў, упрыгожвае экспазіцыя «Вытокі літаратурнага майстэрства»

ад С. Івашкевіч, былой урача-акушэра Бярозаўскай райбальніцы. Як бачым, кніга жыла не толькі ў сем'ях гараджанаў, але і ў вясковых хатах.

Культурна-асветніцкую прастору Бярозаўскага краю, шчодрара на творцаў-літаратараў, упрыгожвае экспазіцыя «Вытокі літаратурнага майстэрства»

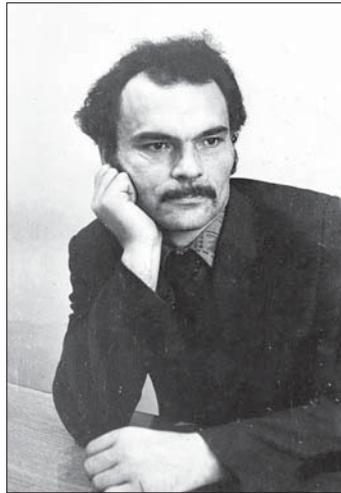

Наш календар

Стадольнік Іван Канстанцінавіч – празаік, паэт, драматург, аўтар вершаў, апавесцяў, аповяданняў, гумарэсак – 80 гадоў з дня нараджэння

Іван Стадольнік нарадзіўся 12 верасня 1940 г. у вёсцы Янкі Докшыцкага раёна. Бацька Канстанцін Сцяпанавіч загінуў у 1945 г. пры штурме Кёнігсберга. Маці Вольга Паўлаўна жыла ў роднай вёсцы, працавала ў калгасе. У 1947 г. І. Стадольнік пайшоў у 1-ы клас Янкоўскай пачатковай школы. Пасля заканчэння Докшыцкай сярэдняй школы (1959) працаваў у калгасе імя Суворова Докшыцкага раёна, качагарам на цаліне (на станцыі Купрыянаўка Какчатаўскай вобласці). Вярнуўшыся адтуль, зноў працаваў у калгасе, потым бібліятэкарам Бярозаўскай бібліятэкі Докшыцкага раёна. У 1960 г. паступіў на зубаўрачэбнае аддзяленне Полацкага медвучылішча, якое скончыў у 1963 г. Да 1967 г. быў зубным урачом і в.а. галоўнага ўрача Мосарскай сельскай балніцы Глыбоцкага раёна. Адначасова вучыўся завочна на факультэце журналістыкі

БДУ (1965 – 1971). У 1967 – 1971 г. адказны сакратар, з 1971 г. загадчык аддзела сельскай гаспадаркі полацкай аб'яднанай газеты «Сцяг камунізму». З 1980 г. рэдактар аддзела літаратуры, з 1984 г. адказны сакратар часопіса «Вожык», з 1991 г. – часопіса «Тэатральная Беларусь».

Вершы пачаў пісаць у школьныя гады. Першы верш «З Новым годам» надрукаваны 1 студзеня 1960 г. у докшыцкай раённай газеце «Ленінская трыбуна». Пазней, з 1962 г., вершы І. Стадольніка друкаваліся ў газетах «Літаратура і мастацтва», «Звязда», «Рэспубліка», «Чырвоная змена», «Віцебскі рабочы», «Піянер Беларусі», часопісах «Полымя», «Нёман», «Малодосць», «Беларусь», «Бярозка» і інш., у зборніках «Слова аб роднай прыродзе», «Вяснянка», «Беларуская байка». У 1967 г. у часопісе «Вожык» змешчаная першая гумарэска І. Стадольніка «Прагатып», а ў 1971-м на старонках газеты «Літаратура і мастацтва» – першае апавяданне. Аўтар зборнікаў сатыры і гумару «Як тут не смяяцца» (1985), вершаў «Радзіма мая – гэтая» (2015), апавяданняў «Хачу табе шчасця» (1979), «Агонь крывёю не заліць» (2016), «Небяспечная знаходка» (2018), апавесці і апавяданняў «Лістапад на пачатку лета» (1987), камедыі-фарсу «Залатое вясельле» (1995). Асобныя гумарэскі пісьменніка перакладаліся на літоўскую, рускую, украінскую, армянскую і інш. мовы. Песні на вершы І. Стадольніка напісалі Д. Лукас, М. Пятрэнка. Аўтар шматлікіх вершаваных подпісаў пад агітплататамі. Жыве ў Мінску.

Іван СТАДОЛЬНИК

Дома

*Хоць прайду я дарог нямала,
Ды ўсё ж завітаю сюды,
Дзе пахне цыбуляй і салам
Віруючы з коміна дым.*

*І зноў я заўсёды, уранні
Мне мама сняданак падаць,
Стане лепшым ласуначкам драцік
І жывою – са студні вада.*

*Тады следу не будзе ад стомы,
Радасць сэрца пшачотна крапе:
Як пабудзеш хвіліначку дома –
Стане сіл у цябе ўдвайне.*

На Ушаччыне ліпы цвітуць...

*На Ушаччыне ліпы цвітуць,
Загаіліся цяжкія раны,
Але ў памяці сёння ідуць,
Тут ідуць на прарыў партызаны.*

*Будуць кветкі заўсёды цвісці,
Будзе мір тут над роднай зямлёю,
І па мужнасці і вернасці ісці
Будуць вечно нашчадкі к героям.*

Голас яго душы

Набыць новую кнігу пісьменніка і пры жаданні ў любы момант пачуць жывы голас аўтара – такое здараецца не часта. Магчыма, зрабіць гэта дае кніга Уладзіміра Ліпскага «Памілуй і ўзвысь» («Малітвы»), што сёлета выйшла ў выдавецтве «Адукацыя і выхаванне». Выданне ўтрымлівае кантэнт дапоўненай рэальнасці: творы гучаць у выкананні самога аўтара – заслужанага дзеяча культуры Беларусі, а таксама ў выкананні заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі Валерыя Анісенкі і заслужанага артыста Беларусі Леаніда Улашчанкі.

У кнігу ўвайшлі 33 творы малітвы славутага пісьменніка. Гэта не проста зварот чалавека да Бога, гэта глыбокі роздум творчага чалавека над жыццём штодзённым і духоўным. Кожны твор пачынаецца са своеасаблівага загалюпка-эпіграфа – словаў Бібліі, якія даюць накірунак думак у тэкстах малітваў, створаных пісьменнікам. Яны ж і ўзмацняюць уздзеянне напісанага самім У. Ліпскім. Таму і ўся кніга ўспрымаецца, як Евангелле, якое чытаеш – і кожны раз адкрываеш для сябе нешта новае.

Малітвы пісьменніка шчодро перасыпаныя афарыстычнымі выразамі:

*Любоў – гэта залаты ключык, якім можна адамкнуць і за-
кмуць сэрца.*

Каштоўнасць чалавека – яго карысць на зямлі.

Жыццё вымяраецца не гадамі, а справамі.

За ўсё добрае мы плацім, за ўсё дрэннае – расплачваемся.

Лепш змаўчаць, чым сказаць лішняе.

Дабрыня – самая надзейная вопратка.

У тэкстах – шмат мудрых думак:

Аказваецца, карысней за ўсё спазнаць самога сябе.

Аказваецца, усе колеры прыгожасці ў духоўным багацці.

Пачынаць ачышчэнне ніколі не позна.

Божы завет: рабіць добра – святая справа. Што аддаў – тое і таё.

Беды не той, у каго нічога няма, а той, хто заняты толькі сабой.

Толькі натхнёнай працай можна набыць плён.

Дык што ж просіць пісьменнік у Госпада? А хоча ён вось чаго:

Навучы, Ойча, рабіць добра, тады я набуду сяброў на зямлі,

скарб – у нябёсах.

Не адймай, Госпадзе, у беларусаў іхняй зямлі, мовы, святаў...

Не дай, Госпадзе, высахнуць прарыстай, чыстай крыніцы, якая

завецца Беларусь, з якой наталяюць смагуці не ўсе славяне свету.

І заклікае:

Памолімся, каб людзі закол нас сталі добрымі, міласэрнымі,

спагадлівымі. І самі пастараемся быць такімі.

Выданне, цудоўна ілюстраванае мастаком Лізаветай Субач,

выйшла накладам 1000 экзэмпляраў. Так што ёсць яшчэ магчы-

масць зрабіць сабе добры падарунак, дакрануцца да высокага

і светлага, да духоўнасці.

Міхась СЛІВА

Масты — гэта не толькі масты

29 жніўня ў Мастах пад час святкавання Дня горада Мастойскага раённай бібліятэка арганізавала для мясцовых жыхароў і гасцей інтэрактыўную бібліятэчную пляцоўку «Масты – горад над сляйнай ракой».

Для наведнікаў была падрыхтаваная кніжная выстава, дзякуючы якой аматары кнігі і чытанія пазнаёмліліся з дасягненнямі, гістарычным мінулым, сучасным развіццём райцэнтра, з жыццём і дзейнасцю знакамітых землякоў, якія праявілі сябе ў розных галінах дзейнасці і пакінулі след у гісторыі нашага горада.

Вялікую цікавасць выклікала фотавыстава пад адкрытым небам «Наш горад у люстэрку часоў і лёсаў», дзе былі прадстаўленыя фотаздымкі

1950-х – 1980-х гадоў. Яны дапамаглі старэйшаму пакаленню райцэнтра ажывіць успаміны, а маладым жыхарам нашага горада і шматлікім гасцям свята – даведацца, як выглядалі Масты ў мінулым стагоддзі. Быў таксама

арганізаваны паказ дакументальных відэафільмаў пра наш горад.

А яшчэ ахвочыя змаглі не толькі праверыць веды па гісторыі паселішча, адказаўшы на пытанні краязнаўчай анлайн-віктарыны «Я ў гэтым горадзе жыў, а я гэта горад ведаю!», але і праявіць кемлівасць, сабраўшы пазл з відамі райцэнтра. Самым актыўным удзельнікам была ўручаная паштоўка «Любімаму гораду!» з вершамі мясцовых паэтаў пра свой горад.

З цікавасцю разглядалі наведнікі пляцоўкі зробленыя супрацоўнікамі бібліятэкі макет самага доўгага ў Беларусі падвеснага пешаходнага моста, які стаў візітоўкай райцэнтра.

Вольга КОРШУН,
метадыст аддзела
бібліятэчнага маркетынгу
Мастойскага раённай бібліятэкі

Паэтычная энцыклапедыя для маленькіх

Менавіта так можна ахарактарызаваць новую кнігу Соф'і Шах «Жарты – рэха праўды». Яна выйшла ў свет у друкарні «Калор» (Мазыр, 2019) і адзначаная прэстыжнай прэміяй імя Кірылы Тураўскага, заснаванай Гомельскім аблвыканкам.

Паэтэсу С. Шах многія чытачы ведаюць як аўтара выдатных санетаў і філасофскіх вершаў, як цудоўнага перакладчыка. І вось творца парадавала нас зваротам да дзіцячай літаратуры. Гэты напрамак, як вядома, адзін з самых цяжкіх і адказных,

бо дзеці – чытачы шчырыя, востра адчуваюць фальш і штучнасць. А кніга «Жарты – рэха праўды» якраз і адрасаваная дзецям дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту. Таму і адказнасць аўтара за напісанае надзвычай вялікая.

Трэба сказаць, што кніга атрымалася выдатная. Паэтычныя творы напісаныя ў зямальнай форме, скіраваныя на развіццё мыслення, пачуцця гумару, узабагачэнне актыўнага слоўнікавага запаса. І юны, і дарослы чытач атрымаюць асалоду і карысць ад твораў С. Шах, шчыра ўсімхнуцца і з задавальненнем папоўняць

свае веды пра навакольны свет:

*Зажурліліся мядзведзі,
перапоўніліся смуткам:
столькі іх
на белым свеце –
вось бы ўсім
сбрацца гуртам!*

*Белагруды, бурны, белы –
гэта гурт яшчэ не цэлы.
Грызлі, барыбал, губач,
акулярнік і малайска...*

*...
Ім сустрэчу, калі ласка,
панда, ты прызнач!*

Спазнавальным зместам кніга пашырае кругагляд чытачоў, далучае да сапраўднага разумення прыгажосці роднага краю, мілагучнасці беларускай мовы.

Выданне складаецца з некалькіх раздзелаў: першы прысвечаны дрэвам, другі – рыбам, трэці – зьярам, наступныя – птушкам, музычным інструментам, прафесіям людзей, порам года, перыядам часу, колерам. І ўсё гэта звязана з роднаю прыродай, яе флорай і фаўнай, з наваковым жыццём. Вось, да прыкладу, верш «Чырвоны»:

*Намалюю я касцёр,
захачу – і памідор,
ружай! польмны букет
і цюльпаны можна ўслед.*

*Можна – яблык і гранат
і сунічак цэлы рад...
Тут не жоўты,*

*не зялёны –
трэба колер тут
чырвоны.*

Думаецца, такая кніга годна папоўніць пакуль што яшчэ небагаты асабісты бібліятэчкі дзетак.

Міхась СІВА

Кажан у кватэры – добры госць, а не злыдзень

У кажаноў пачалася восенняя міграцыя, пад час якой яны нярэдка залятаюць у кватэры. Панікаваць не трэба: кажаны адны з самых бяспечных для чалавека дзікіх звяроў.

Мацярынскія калоніі кажаноў скончылі гадаванне нашчадкаў. Дарослыя і маладыя звяры здымаюцца з месца і пачынаюць адлятаць на поўдзень: адны віды пралятаюць каля 2000 км, іншыя ўсяго 10 – 20 або 100 км.

Да спячкі яшчэ далёка: у кажана тэмпература цела змяняецца згодна з тэмпературай навакольнага асяроддзя, і пакуль не пахаладае дастаткова, ён у спячку не ўпадзе.

Куды ж кажаны імкнуцца? На спатканне, на так званы «свормінг»: дарослыя самкі і самцы залятаюць у месцы раення, дзе ў іх адбываецца спарванне.

Пад час міграцыі яны часам залятаюць у дамы. Часцей за ўсё гэта здараецца ў восенні месяцы, але бывае і ў снежні, і ў пачатку студзеня, калі няма маразоў.

Некалькі гадоў таму ў Беларусі пісалі пра выпадак, як у кватэру заляцела каля 40 кажаноў! Добра, што гаспадар паставіўся да гэтага спакойна і з гумарам. Часцей бывае, што людзі панікуюць, баяцца, не ведаюць, што рабіць.

Падставаў для страху сапраўды няма. Кажаны неагрэсіўныя і не нападаюць на чалавека самі. Насу-

перак стэрэатыпам, кажаны не распаўсюджваюць COVID-19. Забіваць іх ні ў якім разе нельга. Усе кажаны ахоўваюцца законам, а 8 відаў уключаныя ў Чырвоную кнігу Беларусі.

Што рабіць, калі кажан заляцеў у кватэру?

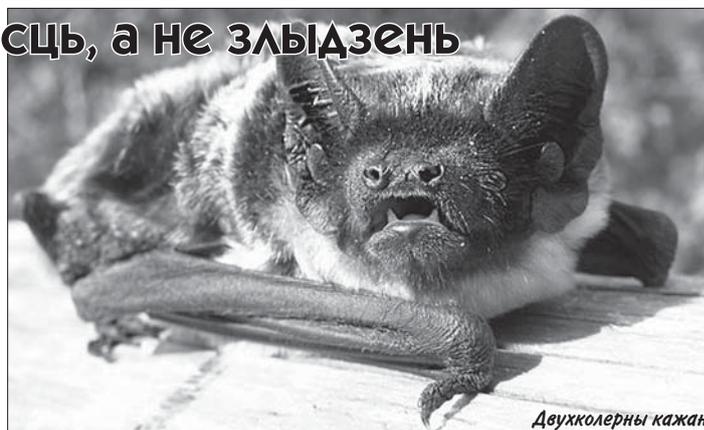
Самае важнае – не панікаваць, не спрабаваць злавіць ці прагнаць кажана, бегваючы за ім з венікам ці іншымі прадметамі. Так вы толькі загоніце кажана ў кут, адкуль потым будзе цяжка яго дастаць. Кажан можа забрацца ў шчыліну шырынёй 1,5 см. Знайсці яго будзе цяжка: давядзецца перабраць усе паліцы і нават адсоўваць мэблю.

Ні ў якім разе не дапускайце кантакт сваіх хатніх жывёл з кажаном. Цікаўныя тоці сабака захоўваюць яго панюхаць або злавіць, і кажан з перапуду можа іх укусіць. Гадаванцу давядзецца рабіць прышчэпку. Лепш адразу выведзіце жывёл-кампаньёнаў з пакоя і зачыніце іх.

Усё, што трэба зрабіць, – дачакацца вечара, выключыць святло, расхінуць фіранкі і шырока расчыніць вокны – пасля заходу сонца кажан вылеціць сам. Ён арыентуецца ў прастору дзякуючы ультрафіялету і знойдзе дарогу на волю без праблемаў.

Што рабіць, калі ўсё ж даводзіцца ўзяць кажана ў рукі?

Бывае так, што кажан ляжыць на падлозе, і незразумела, траўмаваны ён ці не. Перш чым падняць

Двухколёрны кажан

яго, надзеньце шчыльныя пальчаткі (будуўнічыя або скураныя). Гумовыя пальчаткі не падыдуць: яны занадта тонкія, звярок можа іх пракусіць.

Чым большы кажан, тым больш шчыльныя трэба пальчаткі. У Мінску вельмі часта трапляецца адзін з найбуйнейшых кажаноў Беларусі – позні кажан, часам – рудая вярэўніца, таксама адносна вялікіх памераў.

Няма пальчаткаў? Акуратна накрыйце кажана каробкай, падсуньце пад яго шчыльныя трэба пальчаткі. У Мінску вельмі часта трапляецца адзін з найбуйнейшых кажаноў Беларусі – позні кажан, часам – рудая вярэўніца, таксама адносна вялікіх памераў.

Няма пальчаткаў? Акуратна накрыйце кажана каробкай, падсуньце пад яго шчыльныя трэба пальчаткі. У Мінску вельмі часта трапляецца адзін з найбуйнейшых кажаноў Беларусі – позні кажан, часам – рудая вярэўніца, таксама адносна вялікіх памераў.

Што рабіць, калі не атрымаецца перамагчы страх перад кажаном?

У такім выпадку званіце хіраптэролагам (спецыялістам па кажанам) Цэнтра рэабілітацыі рукакрылых «Кажанополіс», старшыні Рабочай групы АПБ па рукакрылых Аляксею Шапку: +375292139257.

Што рабіць, калі бачыш траўмаванага кажана?

На жаль, у нашай краіне прафесійнай ветэрынарнай дапамогі для траўмаваных кажаноў няма. Але часам дапамагчы яму можна.

Калі ў кажана парваная перапонка (тое, што звычайна называюць крылом) і дзірка вялікая, напрыклад, памерам з двухрублёвую манету, то

звярку спатрэбіцца догляд, бо сам ён эфектыўна паляваць не зможа. Звярок давядзецца карміць насякомі і паіць, а калі ранка зацягнецца, яго трэба адпусціць на волю.

– *Вельмі часта людзі знаходзяць кажаноў з пераломамі, – кажа Аляксей Шапак. – На жаль, нават калі костка зрастаецца, часцей за ўсё жывёла потым усё адно не можа лятаць. Чалавек застаецца перад нялёгім выбарам: завезці звярка ў ветклініку на зўтаназію (усыпленне), каб спыніць яго пакуты, або забяспечыць яму камфортнае жыццё ў няволі. Пры гэтым трэба ўлічваць, што кажаны, якія сустракаюцца ў Беларусі, часцей за ўсё дажываюць да 12-і, часам да 15-і гадоў.*

Пракансультавацца наконт дапамогі кажану можна, калі звярнуцца ў Цэнтр рэабілітацыі рукакрылых «Кажанополіс». Дасылайце фота знойдзеных рукакрылых на электронную пошту batworkinggroup@gmail.com, праз Вайбер/Тэлеграм +375292139257 або ў Фэйсбук-месанджар Цэнтра. Вам дапамогуць вызначыць від кажана і яго стан.

У 90 % выпадкаў у нашай краіне ў кватэры залятаюць двухколёрныя кажаны, у астатніх выпадках – познія кажаны. Цікава, што раней першыя адляталі ад нас на зімоўку ў Аўстрыю ды Славакію, а цяпер застаюцца зімаваць у Беларусі. Паводзіны кажаноў змяняюцца. Магчыма, дзякуючы вашым паведамленням стане вядома, што ў нас зімоўку і іншыя віды рукакрылых, якія раней адляталі з краіны, або будзе ўвогуле зарэгістраваны новы від.

Паводле паведамлення ТА «АПБ»

Позні кажан

Верасень

15 – Лапуноў Анатоль Максімавіч (1940, Гомель), дырыжор, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

17 – Гродзенская абласная навуковая бібліятэка імя Я.Ф. Карскага (Гродна; 1830), лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеячам культуры і мастацтва (2008) – 190 гадоў з часу стварэння.

17 – Лейка Кандрат Тодаравіч (1860, Слонімскае р-н – 1921), пісьменнік, драматург, перакладчык, педагог, аўтар першай п'есы для беларускага ляльчага тэатра («Снатворны мак», 1912) – 160 гадоў з дня нараджэння.

20 – Зялёнкі Міхаіл Міхайлавіч (16 ці 20.09.1920, Рудзенск – 1991), мастак-афарміцель, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны, Герой Савецкага Саюза (1946) – 100 гадоў з дня нараджэння.

20 – Логвін Валерый Мікалаевіч (1945, Стрэшын), журналіст, грамадскі дзеяч, заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

20 – Янкоўскі Плякід (Плякід); 1810, Камянецкі р-н – 1872), святар, пісьменнік, педагог – 210 гадоў з дня нараджэння.

21 – Мусінскі Сяргей Сцяпанавіч (1920 – 2008), заслужаны архітэктар Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1968), узнагароджаны ордэнам «Знак Пашаны» – 100 гадоў з дня нараджэння.

Народ сказаў...

Бабулька Тэкля расказвае пра вялікі цуд, які сама бачыла.

– Было гэта даўным-даўно. Сяджу аднойчы адна дома і раптам з'яўляецца старац. «Я, – кажа ён, – цудатворац і магу вам сказаць, што праз некалькі хвілінаў загарыцца дом». Я перапалохалася. «Што хочаш бярэ, толькі зрабі, каб гэтага не

здарылася». І што ж вы думаеце – дом не загарэўся.

– *Ілын пасля свята прыйшоў на працу выпіўшы.*
– *А ты адкуль ведаеш?*
– *Ды ён сам гаварыў.*
– *Ну-у, мала што можа нагаварыць п'яны чалавек.*

– Адчыні вароты!
– А хто едзе?
– Той, хто ўсё ўмее.

– Калі ўсё ўмее, дык няхай і вароты адчыніць.

– *Ці табе заяц, а мне баран, ці мне баран, а табе заяц, а такі выходзіць, што мне баран, а табе ўсё ж заяц.*

Баба на базары:
– Колькі каштуюць гэтыя гусі?
– Нашто пытаешся? Усё роўна не купіш.
– Няўжо чалавеку і запятацца няможна? Абавязкова купляць.

– *Вось, цётка, – будзеш даваць гэтае ляркосту свайму старому па дзесяць лыжак удзен.*

– *А Божа ж мой! Дзе ж я вазьму столькі лыжак. У мяне толькі чатыры ёсць.*

– Сёння спаткаў вашу жонку.
– І што яна сказала?
– Нічога.
– Гэта была не мая жонка, бо мая не можа маўчаць.

Паводле зборніка «Беларускія народныя жарты» (Сабраў Змітро Бяспалы; Мінск, 1970)

Фота Алеся Сачанкі

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПРОЗА (заканчэнне артыкула). Станаўленне беларускай мастацкай прозы прыпадае на канец XIX – пачатак XX ст. (Ф. Багушэвіч, Цётка, Ядвігін Ш., Якуб Колас, Змітрок Бядуля, М. Гарэцкі, Карусь Каганец, Цішка Гартны і інш.). У працэсе развіцця яна была трывала звязаная з вуснай народнай творчасцю, з такімі яе жанрамі, як казка, гутарка, побытавы анекдот. Аднак гаварыць аб непасрэдным «вырастанні» прозы з фальклору не даводзіцца, бо яна як спецыфічны тып мастацкай літаратуры карэнным чынам адрозніваецца ад фальклору, гэта розны мастацкі сістэмы. Асабліва інтэнсіўна беларуская проза, як і ўся літаратура, пачала развіцца пасля 1917 г. Наглядаліся нябачаныя раней працэсы яе паскоранага развіцця. Праўда, у прозе, як і ў паэзіі, спачатку пераважалі эмоцыі, рамантычна-ўзнёслы пафас, публіцыстычная дэкларацыйнасць. Найчасцей гэта было ў творах, у якіх пісьменнікі звярталіся да падзеяў рэвалюцыі 1917 г. і грамадзянскай вайны, выяўлялі агульную «рэвалюцыйную радасць» (Міхась Чарот, М. Зарэцкі, Васіль Каваль, Р. Мурашка, Сымон Баранавых, Янка Нёманскі, Б. Мікуліч і інш.). Пошукі прыводзілі да самых розных вынікаў. Наглядалася нярэдка рамантычная ўмоўнасць, абагульненая

вобразнасць, асабліва ў моладзевай прыгодніцкай аповесці. Проза менш за ўсё ўзнаўляла жыццё, яна толькі выяўляла суб'ектыўнае стаўленне пісьменніка да рэальных з'яваў і фактаў. Рамантызавана-абагульненая, эмацыйна-экспрэсіўная проза суседнічала з прозай пра «жывога чалавека» (М. Зарэцкі), з сатырычнымі і гумарыстычнымі творами (Кандрат Крапіва). Адбывалася шмат у чым плённае ўзаемадзеянне. У 1920-я – 1930-я гг. беларуская проза асвойвала і па-мастацку ўвасабляла прычпы сацыялістычнага рэалізму (творы Якуба Коласа, Кузьмы Чорнага, М. Зарэцкага, М. Лынькова і інш.). Адбывалася драматызацыя прозы, набывалася майстэрства сюжэтабудавання, выпрацоўваліся прычпы псіхалагізму.

Сучасная беларуская проза з'яўляецца сталай, паўнацэннай часткай літаратуры, яна развівае і паглыбляе тыя асноватворчыя прычпы, што былі выпрацаваныя і сцверджаныя ў даваенны час. Можна абгрунтавана казаць аб значных ідэйна-мастацкіх дасягненнях беларускай прозы (творы І. Мележа, І. Шамякіна, Я. Брыля, В. Быкава, У. Караткевіча, І. Навуменкі, Я. Скрыгана, І. Пташнікава, І. Чыгрынава, В. Адамчыка, Я. Сіпакова, Г. Далідовіча, В. Карамазова, Барыса Пятровіча, А. Федарэнкі, С. Рублеўскага,

А. Брова, В. Гапеева, Л. Рублеўскай, В. Марціновіча і інш.), аб яе праўдзівасці, гістарычна, гуманізме, аб плённых пошуках станоўчага героя, паспяховым спасціжэнні галоўных тэндэнцыяў сучаснасці, аб інтэнсіўным жанрава-стылявым абнаўленні і ўзбагачэнні. Спраўдны мастацкі сінтэз прыводзіцца на аснове глыбокага асэнсавання і шырокага, шматграннага ўзнаўлення ўсёй жыццёвай плыні, усёй разнастайнасці чалавечых характараў, тыпаў. Ад паказу характараў і лёсу асобнага чалавека да агульнанародных, агульначалавечых праблемаў – такім быў і застаецца магістральны шлях айчыннай прозы. Пры значных філасофскіх абагульненнях проза трывала звязаная з народнымі нацыянальнымі асновамі жыцця, з сацыяльнымі, маральнымі праблемамі. І гэтыя рысы стабільныя пры ўсім яе структурных, жанравых абнаўленнях. Маючы моцныя рэалістычна-побытавыя стылявыя традыцыі, беларуская проза і сёння плённа развівае іх. Аднак відавочна і іншае: яна ўсё часцей звяртаецца да лірычнага пісьма (Я. Брыль, Я. Сіпакоў), да рамантычных традыцыяў (У. Караткевіч, У. Арлоў). Галоўны, аналітычна-рамантычны кірунак прозы ў працэсе ўзаемадзеяння з лірычнай плыню і рамантычнымі тэндэнцыямі таксама мяняецца, узбагачаецца. Наглядаецца агульная заканамернасць развіцця прозы ў кірунку стылявой разнастайнасці і адначасова сінтэтычнасці. Сённяшняе жанрава-стылявое багацце айчыннай прозы стала магчымым толькі на аснове актыўнага і плённага развіцця ўсяго таго, што вы-

прававана і дасягнута беларускай літаратурай.

ПРОРЫСЬ – у старажытным жывапісе контурны малюнак на паперы, які быў для жывапісца ўзорам або матэрыялам пры кампазіцыі абраза, насценнай размалёўкі, мініяцюры. Прорысь магла быць малюнкам ад рукі (нават цалкам самастойнай кампазіцыяй), а таксама механічнай копіяй з жывапіснага арыгінала або з іншай прорысі.

ПРОСТЫЯ ПЭСНІ – у беларускім фальклоры паводле народнай тэрміналогіі – прымеркаваныя пазаабрадавыя лірычныя песні.

Сяваюцца «абы калі» або ўмоўна прымяркоўваюцца да пэўнага часу і абставінаў (вясны, восені, зімы, прапалкі, вясчорак і інш.). У музычным побыце прычпыа адрозніваюцца ад выбарных песень – каляндарна-земляробчыя і сямейна-абрадавыя, што маюць значэнне музычнага сімвала і выконваюцца толькі ў пэўны час і пры пэўных абставінах. Простыя песні характарызуюцца багаццем тэматыкі, індывідуалізацыяй музычнай мовы, разнастайнасцю жанрава-стылявых праяўленняў. Ахопліваюць усе гісторыка-стылявыя пласты: ад старажытнага да сучаснага песеннага фальклору.

У сучасным побыце вёскі тэрмін «простыя песні» звычайна выкарыстоўваюць у вузкім значэнні як назву песень сямейна-побытавай тэматыкі або бяседных песень з нескладанай мелодыкай.